

הערכת כוונות תקשורתיות של התינוק

מזעקי, 2014

הקשר בין כוונות תקשורתיות של התינוק לבין דפוס ההתקשרות שלו אל אמו

שרון צאיג מזעקי

עבודת גמר מחקרית (תזה) המוגשת כחלק מהדרישות
לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי החברה

התוכנית הבין תחומית להתפתחות הילד

מרץ, 2014

כלים

הערכת כוונות תקשורתיות של התינוק. מערכת קידוד זו פותחה לצורך המחקר המוצא על ידי עורכת

המחקר, והיא נועדה להעריך את הכוונות התקשורתיות של התינוק במהלך משחק עם המטפל העיקרי.

הכלי מבוסס על מערכת הקידוד (PST:Dore, 1974 primitive speech Act) על בסיס צפייה בהקלטה של עשר דקות של אינטראקציית משחק נמדדות מספר הכוונות התקשורתיות שהתינוק ביטא. כוונה תקשורתית מקודדת באם נראה כי התינוק ענה על אחד משלושת התנהגויות שצינו לתקשורת; ב. התינוק מחליף, מוסיף או מרחיב את סימניו עד אשר מטרתו הושגה; ג. התינוק מרחיב או מצמצם, את אופן השימוש בסימן, עד אשר זה מתאים רק לסימון תקשורתי.

הכוונות קודדו לפי הקטגוריות הבאות; א. קשב משותף (Joint Attention) – התינוק יצר קשר עין או הגיב לקשר עין סביב חפץ או סביב אינטראקציה עם האחר; ב. בקשר – התינוק פנה אל המטפל לצורך בקשה של חפץ של מגע או של פעולה. תחת קטגוריה זו יספרו תת סיווגים של בקשה ב. 1. בקשת אישור- התינוק פנה אל המטפל לצורך קבלת הסכמתו לפעול או לעשות שימוש בחפץ; ב. 2. בקשת עזרה – התינוק פנה אל המטפל על מנת לבקש את סיועו בפתרון בעיה; ג. חיקוי – התינוק ביצע פעולה זהה או דומה לפעולה שנעשתה על ידי המטפל או הפיק הפקה קולית דומה או זהה להפקה קולית שנעשתה על ידי המטפל; ד. מחאה – התינוק דחה הצעה של המטפל או הביע את כעסו (קולית, מילולית או על ידי מחוות גוף); ה. מענה – התינוק הגיב לשאלה או הצהרה שהופנתה אליו; ו. שאלה – התינוק פנה אל האחר לצורך קבלת מידע חדש; ז. שיום / הצבעה (הצהרה) – התינוק שיים או הצביע על חפצים בסביבתו, ללא שקר עין ולא נראה כי הוא מעוניין במענה. ח. שיתוף – התינוק מראה למטפל דבר מה לצורך שיתוף בחוויה רגשית (הצלחה או כישלון לדוגמה). במערכת הקידוד נכללה גם הכוונה התקשורתית "ברכה", אולם ככל הנראה כיוון שהאימות נמצא עם התינוקות בחדר כל העת, כוונה זו כמעט ולא הופיעה אצל התינוקות, ולכן קשה היה לבסס לגביה המהימנות. לפיכך, "ברכה" לא נכללה בניתוחים הסטטיסטיים.

מספר הכוונות מכל סוג נמדד בנפרד, וכמו כן חושב סך כל הכוונות לכל תינוק. בעת חישוב מספר הכוונות, גם אם התנהגות קודדה עבור יותר מכוונה אחת, היא נספרה רק פעם אחת. הנוסחה המלא של מערכת הקידוד מופיעה בנספח אי. עורכת המחקר קודדה את הכוונות התקשורתיות של כל התינוקות. בנוסף, 30% מהמקרים (n=38) נותחו על ידי שופטת נוספת אשר הוכשרה על ידי עורכת המחקר לצורך ביסוס מהימנות בין שופטים. שתי המקודדות היו עיוורות למידע לגבי המשפחות, ובכלל זה לנתוני ההתקשורת של התינוקות. המהימנות בין השופטות נבחנה באמצעות Interclass correlation coefficient ונמצאה כטובה מאד (M=.95, SD=.03, Range=.90-.98).

על מנת לבסס תיקוף ראשוני של הכלי, נערך מחקר גישוש ובו נדגמו 15 תינוקות ואמותיהם אשר השתתפו ב- The Haifa Study of Early Child Care (Sagi et al. 2002), ובמסגרת זו נצפו במשחק משותף, וכן הועברה להם הסיטואציה הזרה. נדגמו 5 דיאדות לכל סיווג התקשרות ("בטוח", "אמביוולנטי" ו-"לא מאורגן"). 15 תצפיות המשחק אם-תינוק קודדו בעזרת הכלי להערכת כוונות תקשורתיות. עקב גודל המדגם, לא נערכו ניתוחים סטטיסטיים. עם זאת, נמצאה מגמה לפיה תינוקות אשר סיווג ההתקשרות שלהם "בטוח" בטאו יותר כוונות תקשורתיות בהשוואה לתינוקות אשר סיווג ההתקשרות שלהם היה "לא בטוח" (משמע-"אמביוולנטי" ו-"לא מאורגן"). כמו כן, נראתה מגמה לפיה התינוקות שסווגו עם התקשרות "בטוחה" הביעו יותר כוונות תקשורתיות מסוג של יוזמה – "בקשה", "קשב משותף" ו-"שיתוף" בהשוואה לתינוקות שסווגו עם התקשרות "לא בטוחה". לבסוף, תינוקות שסווגו כלא בטוחים נטו להציג יותר כוונות מסוג של תגובה – "מחאה", "מענה" ו-"חיקוי" בהשוואה לתינוקות שסווגו כבטוחים.

הסיטואציה הזרה (Ainsworth et al, 1978) The strange Situation procedure.

דפוס ההתקשרות של התינוק לאימו נקבע על בסיס התנהגות התינוק בסיטואציה הזרה. פרוצדורה זו הינה הליך מחקר המבוצע על תינוקות בגילאי שנה, גיל שבו מעריכים כי התבססה התקשרות לאם (Ainsworth et al, 1978; Maun & Solomon 1986). הליך זה, הינו פרוצדורה תצפיתית הבנויה משמונה אפיזודות, באורך כולל של כעשרים דקות. האפיזודות כוללות פרידה ואיחוד עם האם ושימוש בזרה אשר אינה מוכרת לאם ולתינוק, אשר אף היא נכנסת או עוזבת את התינוק. שתיים מהאפיזודות כוללות פרידה מן האם ושתיים מהאפיזודות מורכבות מאיחוד עמה. על סמך התנהגות התינוק באפיזודות ובפרט באפיזודות האיחוד, הוא מסווג לאחד מ-4 דפוסים התקשרות. תינוקות שסווגו לדפוס התקשרות בטוח (B) יירגעו בקלות כאשר האם תשוב לחדר, זאת ללא קשר למידת הפגנתם מצוקה בעת לכתה: תינוקות שסווגו לדפוס התקשרות "לא בטוח-נמנע" (A) לא יחפשו את קרבתה של האם בעת חזרתה לחדר ויראו התנהגויות אשר נמנעות מקשר עמיה: תינוקות המסווגים כ-"לא בטוח-אמביוולנטי" (C) יחפשו קשר עם האם אך באותה מידה יתנגדו לו, חלקם יתקשו להירגע בעת חזרת האם לחדר: הדפוס האחרון אליו ניתן לסווג תינוקות הוא "לא בטוח-לא מאורגן" שתואר על ידי

Main & Solomon (1986). תינוקות אלו מראים רגעים של העדר אסטרטגיה להתמודדות עם הפידה ועם חזרת אימם. תינוקות שלא התאימו לאף אחת מהקטגוריות המצוינות סווגו כ-"לא ניתן לסיווג" ונכללו תחת הסיווג "לא בטוח – לא מאורגן" לצורך עריכת המבחנים הסטטיסטיים.

הסיטואציות הזרות במחקר הנוכחי נותחו על ידי מקודדת עיוורת לשאר הנתונים לגבי המשפחות. 26 תצפיות קודדו על ידי מקודדת נוספת. מהימנות בין שופטים הוערכה על ידי מדד Kappa ועמדה על 0.89 ($p < .01$).

נספח א' – הערכת כוונות תקשורתיות של התינוק

דוגמאות	התנהגות לא מילולית של התינוק	צורת ההפקה של התינוק	הגדרה	שם הכוונה	
<ul style="list-style-type: none"> • התינוק מביט אל כדור שהתגלגל ואל אימו ובחזרה אל הכדור, ללא הפקה קולית. • התינוק מרים את ראשו ומסתכל אל אימו, ובחן האם היא מסתכלת אל הקסילופון שעליו הוא מנגן. 	לעיתים בליווי הפקה קולית או מחווה.	התינוק מתיק את מבטו מחפץ אל המבוגר, ובחזרה	התינוק והמבוגר מביטים באותו חפץ	קשב משותף	א.
<ul style="list-style-type: none"> • התינוק מושיט את ידו - פותח יסוגר את כף ידו - על מנת לקבל חפץ מאימו. • התינוק מצביע על חפץ ומפיק קול ולא מפסיק עד שמקבל תגובה מהאמא. • התינוק מושיט את ידיו כלפי מעלה ומפיק קול תוך יצירת קשר עין עם אימו. 	לרוב משלב קשר עין עם הפקה קולית או מחווה.	מחווה, קשר עין, או מילה המייצגת את הרצון של התינוק	התינוק פונה אל האחר לצורך בקשת של חפץ של מגע או של פעולה	בקשה	ב.
<ul style="list-style-type: none"> • התינוק מחזיק בקוביות, ולפני שמתחיל לשחק בהן פונה אל אימו באינטונציה של שאלה. ממשיך לפעול איתן ללא סיוע, לאחר קבלת אישור מאימו. • התינוק עוצר את משחקו בעת כניסת אחר לחדר, יוצר קשר עם אימו ולא ממשיך לפעול עד שמקבל איתות מאשר ממנה. 	לרוב נוגע בחפץ, יוצר קשר עין עם המבוגר. בעת כניסת אחר, בוחן את תגובתו של המבוגר	קשר עין או הפקה של אינטונציה עולה (אינטונציית שאלה)	התינוק פונה אל האחר לצורך קבלת הסכמתו לפעול או לעשות שימוש בחפץ או בוחן את תגובת האם לאור אדם חדש הנכנס לחדר	תת קטגוריה של בקשה:בקשת אישור	ב.1.
<ul style="list-style-type: none"> • התינוק מגיש לאימא קופסא סגורה ודופק עליה • התינוק מביע רטינה על ידי הפקה קולית, תוך שהוא מסתכל על אימו חליפות על אימו ועל חפץ הנמצא מולו. 	מגיש חפץ או מצביע על חפץ עימו הוא מתקשה	יוצר קשר עין עם המבוגר לעיתים משיים את החפץ או מפיק קול של רטינה על מנת לגייס את המבוגר	התינוק פונה אל האחר על מנת לבקש את סיועו בפתרון בעיה	תת קטגוריה של בקשה:בקשת עזרה	ב.2.

<ul style="list-style-type: none"> התינוק מנשק את הבובה, מיד לאחר שהאם נישקה את הבובה התינוק חוזר אחרי אימו שאמרה "נפל" כאשר נפלה קובייה. 	<p>יוצר קשר עין עם המבוגר</p>	<p>זהה לזו של המבוגר, בהתאם ליכולותיו ההתפתחותיות</p>	<p>התינוק מבצע פעולה זהה או דומה לפעולה שנעשתה על ידי אחר או מפיק הפקה קולית דומה או זהה להפקה קולית שנעשתה על ידי אחר.</p>	<p>חיקוי</p>	<p>ג.</p>
<ul style="list-style-type: none"> התינוק מרחיק בובה שאימו מגישה אליו התינוק זורק קובייה שאימו נותנת לו תוך הפקה קולית באינטונציה של כעס. התינוק מתרחק מאימו בעת שזו מנסה לקנח את אפו 	<p>לעיתים מפנה את הגב למבוגר</p>	<p>מחווה של הרחקת חפץ, הפקה קולית באינטונציה של דחייה או כעס, השלכת החפץ</p>	<p>התינוק דוחה הצעה של האחר או מביע את כעסו</p>	<p>מחאה</p>	<p>ד.</p>
<ul style="list-style-type: none"> התינוק אומר 'תודה' toda (da) עבור משחק שאימו נותנת לו התינוק עונה על השאלה "מה זה" שאימו שואלת אותו התינוק מגיע חפץ לאימו לאחר שזו ביקשה אותו ממנו התינוק מצביע על חפץ לאחר שנשאלה "מה אתה רוצה" או "איפה א?" התינוק מפיק קול של חיה כתגובה ל"איך עושה...?" 	<p>לעיתים יוצר קשר עין במהלך ביצוע הכוונה</p>	<p>מחווה או הפקה קולית המותאמת להפקה שהופנתה אליו</p>	<p>התינוק מגיב לשאלה או להפקה שהופנתה אליו</p>	<p>מענה</p>	<p>ה.</p>
<ul style="list-style-type: none"> התינוק מצביע על ציור על הקיר ופונה אל אימו באינטונציה עולה. 	<p>לעיתים מצביע או מגיע חפץ</p>	<p>התינוק מפיק אינטונציה עולה</p>	<p>התינוק פונה אל האחר לצורך קבלת מידע חדש</p>	<p>שאלה</p>	<p>ו.</p>
<ul style="list-style-type: none"> התינוק מצביע על חפצים שונים ולא מתערכב לקבלת תגובה התינוק משיים חפץ אחר חפץ שהוא רואה וממתין שאימו תהדהד את מה שהפיק. 	<p>לעיתים תוך כדי התניידות בחדר</p>	<p>הצבעה או שיום של חפצים שונים</p>	<p>התינוק משיים או מצביע על חפצים בסביבתו</p>	<p>שיום / הצבעה (הצהרה)</p>	<p>ז.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • התינוק מחייך אל אימו בעת שהוא פועל עם משחק • התינוק מסתובב אל אימו ומראה לה חפץ שנשבר, ולאחר מכן עוזב אותו, 	<p>מרים את החץ או מצביע עליו, מציג הבעה רגשית ברורה</p>	<p>יוצר קשר עין עם המבוגר, לעיתים מלווה בהפקה קולית</p>	<p>התינוק מסב את תשומת לב המבוגר לדבר מה המעניין אותו</p>	<p>שיתוף</p>	<p>ח.</p>
--	---	---	---	--------------	-----------